

LUŠKO

libro

Godišnjak društva Vela Luka

17/2009

Izdavač
Društvo »VELA LUKA«, B. Bernardija 1, Zagreb

Sva prava pridržana

Urednički odbor
NIKICA BOROVIĆA CICO, inž. Zagreb; BRANKO ŽUVELA DODA, Zagreb;
ZVONIMIR BORIĆ, dipl. ing. Zagreb

Urednici
NIKICA BOROVIĆA CICO, inž. Zagreb I dio
BRANKO ŽUVELA DODA, Zagreb II dio

Grafičko-likovno uređenje
UVEZ d.o.o.

Dizajn omota izradila
JELENA MUSIĆ

Slog i prijelom
UVEZ d.o.o.

Vinjetu na naslovnoj stranici izradio
akademski slikar i kipar IZVOR OREB

Lektorica i korektorica (za književni jezik)
MARINA MATANOVIĆ-ŠIMUNOVIĆ, prof.

Časopis izlazi jednom godišnje

ISSN 1330-6561

ISBN 953-96340-9-1

UDK 39
008
908

Tisak: UVEZ d.o.o., Zaprešić

STARE KUĆICE I GUSTRINE (vanka)

BRANKO ŽUVELA DODA

PRISTUP

Digô se, kad gremo vanka, uputimo sautum, oli još boje ako gremo nanoge po starima putima, ukazat će nam se livo-desno po koja stara kućica, oli kutišće.

Kućica di je prin bilo lozje (Vela strana)

Tako stoji bidna napušćena, kozna koliko godišć. Većina nima više pločah na kuću, a dvor je obresta stetevikum oli kupinum. A nisu ni ritka velika stabla.

Gremo tako i nijanci se ne ozdri-jemo od tega, jer gremo zaposlum. A i ni nam baš ni drago proć kolo take kućice i dvora.

Može bit da kogo od vas, u sta-jun od gnjivah, oli kad se gre u sparoge i sl, pasa priko starih

mejah i ogradah, di se još može proć, di ga navede kaki suputak ipunto do take kućice. I, kako smo već rekli, obično je u rušenju. Rožnjici i ploče su pali, lastavica se ruši...

Kad se nikako kroz kupinu i teteviku dā pristupit bližje, undar se obadamo da nima ni vratih, da je uz kuću mala bultica na koju gredu skaline i na kojoj je pucal. Uz gustrinu je obavezno vintriolač. Isprid kuće je dvor s fižulum uz kuću, a po sridi je trpeza od kamena koju okružiju i banci od kamena.

Uz taku kuću još se da vidit nika građenja. Bit će tun

Tipična stara kućica (Sprtišća)

bila kakago štala za tovara, undar di je stala koza, pa ništo kako handuč, pa ograđeno di se loži za varit vanka. A i sami okolni pristup je alavija nagrađin i bi srediñ..

Još se vidu rožnjici i vrata

A ode unutra sad reste grmjje

Punistrice iznutra (Oboja glava)

ali niki vlasnici su jedan put prominili rožnjike pa možu durat još toliko.

Rekli smo da je većina kućicah bez krova, pa, ako se po klehu još vidu ostaci rožnjikih i vratih, undar je kuća pala prin 30-40 godišć. Ali ako više ni dole ništa osim koja ploča i savura, undar su te kućice stare najmanje 100 godišć.

E, ali ako su već počali padat i lastavice i miri undar je to starije od 100 godišć. Takih kućica je najviše.

Tako zaključijemo da su stare kućice i gustrine od kojima govorimo

Niko vrime počme nam se činit da su tun još ona čejad. Jer vidi se cviće u jarulu, a malo daje je ruta. Još su okolo niki ruzinavi pijati, teće, postoli... Provirimo kroz vrata koja su pala a unutra same ploče. Unutrašnji miri su bili inkartani, a u mire su male punistrice za što go držat.

Ali još više je kućicah koje nimaju ništa nego samo gustrinu s vintriolačum. A može se vidit i male kućice bez išta okolo nje. A najmanje kućice su one «na jednu vodu». Te su kako male tezice.

Osim tega, kad govorimo u kakim su stanju, undar se može vidit da ima onih s još zatvorenim vratima i koliko-toliko čistim okolišum, ali je većina onih koje ne samo da nisu onake kako smo prin opisali, nego su to samo ostaci mirih od kuće di se nazire malo lastavica i ništa drugo.

Zato bi vajalo vidit koliko su te kućice stare.

OPSTOJANOST

Te kućice koje se nahodu prid nas reklo bi se da ni teško odredit koliko su stare. Jer ako su još pokrivene undar prima temu koliko duraju rožnjici to može bit staro najviše jednu 50-60 godišć. Je,

nagrađene većinom do prin 200 godišć. To se poklapja s početkum velikega rijenja dedrinta, po Dovernim bandama, po brigima, uglavnemu na prostorima di još ni bilo do tadar rijeno.

Staro kutišće od prin 300 god. (Pinski rat)

Ali mi smo ocinili da su nika kutišća oli ostaci od kućicah još i stariji od tega vrimena. To je nagrađeno u doba dokli još ni bilo Luke. Tadar su težaci oli čobani dohodili iz Blata na nike pridjele okolo Luke fatigat. Tun su imali lozje, niki šume, a niki pasike oli drugo. To su obično bili siromašniji Blačani koji su to držali na koloniju. Koliko mi možemo zakjučit to

su bili recimo pridjeli Žuvan dolac, Bobanja laze, Pinski rat, Pojica, Torac, Radova ropa, pa nike njivice, prostori uz luška poja, itd.

Obahoduć te pridjele obadali smo se na nika mista od jadno starih kućicah i gustrinih. To smo vidili na Torac, pa u Žuvan dolac, Orebove doce, okolo Sprtiščah. Može bit da bi se bilo našlo i više tega, da Lučani, kad su došli stat u Luku prin 200 godišć, a i kašnje, nisu te stare kućice, koje su već tadar bile stare, orili i vazimali bojo kamenje i gradili nove kućice od kojih sad više ni ni traga. Većina ovih largih kućicah od Blata su služile za spremić se od dažja a digo liti i za prinoćit.

Gustrine su tadar bile ritke, osim unde di su bili stani oli di se držalo stoku. Tek undar s početkum trapjenja nove loze, došla je potriba za polivanjum svintrijolum i tadar su se počele gradit gustrine i uz njih vintrijolači. A to su pridjeli uza Dovernje bande, dedrinta, a i svukud di je largo bilo lozje, a što su već gradili Lučani.

Ostaci kutišća pastirske kućice od prin 300 god. (Torac)

Staro kutišće od prin 300 god. (Žuvan dolac)

ZAŠTO SU SLUŽILE

I dokli tako to gledamo i obahodimo, naša misal greća tamo u vrimen kad su u ove kućice stali čejad, koji su u ove prostore sprovodili dane i dane, živili svoju

svakodnevnicu, u doba kad se tundaska puno fatigalo pa za ne poč doma, ostavali po noći. Oli u vrime kojega rata.

Nisu sve kućice služile za isto. Zato ćemo sad poč u ono vrime kad se to dogođalo i sprovest koji dan oli noć sonima koji su tun stali na dane, a kabilo i noći.

1. DOBA RIJENJA

Naplov, gustrina i vintrijolač

Otkago postoji Luka, a to je od prin ništo više od 200 godišć, rijenje je bilo nika vrst ulaganja u opstanak famije. Digo se rilo gora, a digo stare ograde. U prvu su rili sva braća od jedne famije.* Naravno socum. Taka ekipa od 6-7 jake čejadih mogla je tega izrit jadno puno. Odeka od temu ni rič, pa ćemo to priskočit za jednu drugu temu.

Rijenje je duralo misecima i godišćima. Alat za to su bile obitilice, motike, poluge, bati, klini, majici, šeguni, želiza.., pa roba za fatigu, hanjule, postoli..., sudi za hranu i piće. Ustvari, piće je bilo jadno važno, pogotovu voda. Ne samo za pit i druge potrebe, osobito liti kad se najviše rilo, nego i za buduće lozje, kad se počme obrađivat. Tukalo je dunkle učinit gustrinu, a usput bi se i nagradila uzanju i mala kućica, koja je služila za puno tega.

Jer, što je to značilo poč rit u ono doba. Većina braće je tadar već bila oženjena i imalo dicu. Dunkle, žene i dica su ostajali u Luku. U stajun kad se je rilo, a to je bilo kad su duji dani u proćuliće i lito, tukalo je cili dan sprovest vanka. Rijenje je muški fiziški posal di su se muški fiziški iscrpjivali, pa je valo štogo parićat za izist. A šta?

Na zemju, koja je već lanik izrivena dobro je uspiva kupus, skalonja, a znalo se o stajuni stit i koju pomadoru, kukumar, kumpir... Kruh, uje i kvasina su done-seni izdoma, a moglo se nač i vina. Undar bi kogo iša u kuću parićat obid. Kad bi

Kutišće, gustrina i vintrijolač (Badnjena)

* koji se bi odluči doselit živit u novo misto Luka. Istina, kašnje su se pojedina braća razdili i stvorili svoje famije, pa su veliki posjed lozja fatigali svaki zase. Ali, dogodilo se je da je stara loza propala pa su nika braća abandunali obrađivat svoj dil. Kako se tako zgodišćima zapustilo staro lozje, novi naraštaji su morali počet iznova rit stare ograde. Strare meje su se privrživale i gradile nove, što je sve skupa bi ništo malo lašnji posal od onega kad se rilo goru.

un nakon ništo doba zazva, bili bi se kalali prid kuću, malo oprali i seli u dvor oli unutra, ako puše oli je zima. Taki obid jim se čini boji nego u hotelu. Jer uža je digo kogo ćapat kojugo zvir, a digo bi kogo ulovi koju ribicu.

Nakon što bi se izilo, leglo bi se malo u kuću po vrićama oli brnjalima do koje ure, a undar opet u fosu.

Ovo mortificiranje je samo po sebi bila kako kaštiga, jer tadar ni bilo koristi od tega truda. Jedino je nada da će kroz koju godišće tun bit puno lozja i grozja, davala voju da se to izdura i da će bit soladah, pa će tako famija moć opstat.

U takemu svakodnevnim trudu i štroliganju, kućica di bi počinuli, bila jim je dnevni boravak, u bilo koju doba godišća. Posebno je bilo lipo doživiti liti, dokli čvrški kantaju, a justa se šušu,

I teze su dobro došle (Pinski rat)

Osamjena gustrina (Žuvan dolac)

kalat se prid kuću i poč se napit. Tadar bi se lamin spustilo na dno gustrine da voda bude studenija, pa bi se u jedan važ (ako ni bilo pota) razvodnilo malo kvasine, koji bi pa iša od justih do justih. Da bira!

Kad se liti hotilo ostat priko noći, moglo se leć i u dvor, ali, ako je bilo u hladno doba, osobito zimi, valo je malo parićat unutra. Tako bi se učini prhanj, odma sumpra

vratih i tun je gori oganj. Tun se moglo i štogo parićat, pa bi se donilo i štogo starih sudih da tamo visu.

A za leć bi se unutra stilo po klehu cmija, kojigo tipanjac od ogote, brnjal, štogo stare robe, štogo soto za podglavu, a za pokritse stari sukleni lancun i u svoj robi bi se leglo. Cilu noć bi gori velikani tapaj oli bija, dokli je u jednu punistricu u miru gorila ulenica. Ujutro se je rano diglo, pojarilo oganj, svarilo širup, izilo dvi-tri smokve, poteglo gucaj raki-je i odma išlo na fosu rit. Za izist štogo priko dana bili bi donili kogo iz Luke štogo zlicum, osobito sočiva i slanah, a digo se i tamo parićalo, jer su i žene znale doć priko dana ubrat paše i sl.

Tun se ostavalo (Badnjena)

Naplov, gustrina i vintrijolač (Oboja glava)

U nediju se i za svetac ni rilo nego se ostalo u Luku. Tako je to duralo do jematve, jer su tadar došli drugi posli, a i ni se moglo rit po dažju.

To je tako bilo dokli ni došlo lozje.

2. LOZJE

Sad je ova kućica služila za novu funkciju, a to je kad je lozje došlo na rod. Tadar je bilo posla po lozju dobota cilo godišće. Tun se činila i vintrijola za polit lozje, pa sumporanje, saplunanje, trganje. Sve se tun parićavalo.

U kuću se držalo i suhu travu. Tun je sta i alat za kovanje. A u kuću su stale i druge potribe, jer bi kabilo došla i cila famija fatigat oli sprovest dan digo liti, pa se tun parićavalo za što go izist oli prinoćit. Tadar bi žinske malo uredile okolo kuće, usadile cviče u jarule i to obično svesvete, pa modre i bile arcize, lale, jubice, vijole, čunkeje idr. Starije žene bi usadili trave za širup, pogotovu rutu, dešpij, dusmarin.

Gustrina i vintrijolač (Vrbovica)

Prid kuću bi se i rasprtilo oli naprtilo živo, a za to je valo imat i alavija uređeni put do nje, koji se obično kalava goreka iz glavnega puta. U kuću se prisvucalo za fatigat. Kad bi se rasprtilo živo, dvanjke i burse bi se stilo unutra, jer se u njih držalo ono što se donilo iz doma za izist i popit i čuvalo se da ne izidu beštije do obida. A kad dođe obid tun bi se išlo potoplit vaporić i lipo na komodu izist i malo počinut.

Ode više ništa ne služi

U doba jematve, koja je durala na setemane na mista što su bili largo od Luke, u kućicu se drža maštil u kojega se istresalo grozje.

Ali, ako je lozje bilo largo od kućice, išlo se smaštilum bližje grozju di su se i prtli misi.

A liti je bilo najslaje napit se studene vode iz gustrine i malo poč leć popodne u kuću.

Može se reć da ni bilo većega lozja a da ni uzanje bila kakago kućica s gustrinum i vintrijolaćum. Jer u doba kad se tun na dane kopalo, rizalo, plilo, čistilo travu i zaperke, pa polivalo, sumporalo, saplunalo i na zadnju trgalo, hotilo se puno dan fatigat, pa je u kuću priko dana uvik kogo bi oli sta, osobito ako bi poče dažj.

3. KAD PADE DAŽJ

Najviše priko godišća u Luku dažji zadnjih misecih i u proćuliće. A to je baš kad je vanka najviše posla. U jesen je jematva i branje maslinah, gre se u drva, šušanj, grudu, gnjive..., a opet u proćuliće se kopa, sije, posal po lozju... Po cile dane se fatigalo i bilo vanka. Sad, ako je već ujutro dažjilo, ni se hodi- lo niđi. Ali većinum bi bi poče dažj dokli se fatigalo.

U kućicu se je našlo i drva za užeć oganj

I tako, kad se recimo išlo u masline, undar se brnjale, skale, vriće, a i hranu odnilo ispod masli- nah, unde di se je bralo. Ali, ako se nanjurilo, čekala se samo prva kapja dažja koja je bila opomena da vaja fremat i poč u kuću. Tadar bi se prinilo brnjale (jer su bili od robe), vriće s maslinama i obavezno luke i tipanjce od ogote oli mazge, a i drugu robu i stvari, i odnilo u kuću. Ako je počelo jaće dažjit undar više ni bilo ništa od branja. Valo je čekat samo da dažj prođe i pa ćapat ogotu i smaslinama počat pun Luke.

Tadar bi se u kućicu odma užega oganj od suhih drvah što se je uvik držalo unutra da budu suha. A kad bi oštropi jaće svi bi dotrćali unutra i tako se grijali dokli ne prođe. Dokli je tako okolo dažjilo i digo grmilo, unutra se lipo sedilo kolo ognja na kamin i vriću poviše, ćakulalo i slušalo kako po ploćama tuću kapje od dažja, digo na refule. To je bi gust.

A kad bi dažj fremat, brnjale se ostilo u kuću, naprtilo ogotu i uputilo pundoma. Ako je bilo vri- mena, kogo bi usput iša obać jeli koja gnjiva, a dica bi obašli ploćice.

A i u druge stajuni zna je past dažj dokli se fatigalo. Osobito su bile opasne nevere za one koji nisu imali kućicu za spremit se. Ako bi se parićava dažj i počelo digo largo grmit, valo je nabrime uletit u kuću i čekat što će bit. Tadar se isto unilo sedlo i tipanjce, bulse, dvanjke, alat i drugo što se ni smilo smokrit. Jedino se ogotu ostilo u ograda koja

Stara kućica za uteć isprid dažja (Sprtišća)

123

bi stala ispod kojega stabla i čekala da prođe dažj i nastavi past.. Njoj dažj ni smeta.

Tako stisnuti u kućicu, gledalo se i slušalo strahotu od dažja, vitra i groma. Čutilo se niku sigurnost, koju je davala ta mala kućica od kamena usrid nevoje. Svukud okolo riče voda a unutra je lipo i suho. Digo je, ako je došlo svitrum,

Ode se moglo uteć ispid dažja (Strmena)

procuri kapac, pa bi se reklo da bi valo ploče malo pripokrit, oli vidit di to teče pa to popraviti.

Iza nevere se, kad nakun ništo doba izađe sunce i pojavi se kuda, i ako su bili duji dani, obično moglo opet fatigat i na kraju, došlo doma...suh

A što ako bi kogago ćapa dažj po putu? Oni kojega je to zateklo mora je znat jeli uz put kojago kućica otvorena (bez vratih) i po

temu se orjentira kako što manje nakisnut. U ovake kuće nise držalo ništa osim suha trava i kojago stara stvar. Kad se približavala nevera ovi bi poče jače gonit ogotu da dođe bliže kuće, a undar bi osti ogotu onako naprcenu na put, a un bi se zatrča u kuću. Ogota bi ostala na put i pasla dokli ne prođe dažj tj dokli ne dođe gospodar i produju pun doma. Najgore bi bilo ako se za to vrime ogota privrtala, jer bi valo sve priprtit.

4. KUĆICE UZAMORE

Kućice u lozju bile su po sridi lozja, a to znači digo u po brda jer su čejad undar mislili od temu kako što lašnje fatigat. I ne samo to, nego se je još uvik mislilo da je opasno što go imat uza samo more, pogotovu largo od Luke. Tun su dohodili ribari, brodi i oni što su hodili krajim u lumpare i sl, pa su mogli svrnut u kućicu, ako je uzamore.

Tako recimo dedrinta i u Dovnje bande ritko je bila koja težaška kućica u samu valu, oli na puntu, kako recimo danas. Ako je bila, undar je bila jadno mala i to više radi gustrine. To je najviše služilo za lozje tundaska, ali i za digo liti kalat se namore za poč se okupat oli prinoćit koju noć.

Kutišće ribarske kuće u Stinivu

Liti je znala doć i famija i tamo se ostavalo. Ali najprvo je valo uredit unutra i okolo kuće koja je bila jadno zapušćena i puna mišah. Popodne, kad bi se došlo, učini bi se od granja šator, parićavala bi se večera i di će se ležat, makari je većina

hotila leć u dvor. Tadar bi se užeglo malo suhe lutine da ne dođe guja, a isto tako valo je užec kojugo staru krpju da pusti smud i da uteću komari.

Po noći, ako ni bilo miseca, kogo bi iša u kosmaće s lućum oli feralum. A undar ujutro rano se išlo lovit na črviće. Lovilo se «na kopje» od trstike i to na

Kutišće ribarske kuće na puntu od Parihonje

kneze, pirke, sardare i sl. A kogo je iša izahvat dva lumpara, ako je bila oseka. Ako je u kuću sta mali ježinar undar se išlo ćapat dvi ježine. Po danu bi se parićalo to što se ćapalo, a popodne bi se išlo vrc odmet na hobotnice.

Tako je moglo durat 2-3 dana, dokli je bilo kruha, jer pića je bilo uvik obilato

Ritko je kogo ima malu gundulicu koju je izvuca u valu digo

na siguro. Ali i ritko je kogo dohodi zbarkum na vesla iz Luke, ako je tukalo vozit više od dvi ure. Tadar se najviše koristilo idro. Undar je bilo lašnje doć nanoge, kako smo rekli, sogotum oli smazgum (ni bilo ni autih ni barkih na motor).

U ovake kućice se ni držalo ribaske arte. Digo kogo koju vršu, ako je ima gundulu. A taki su mogli poč lovit i skanćenicum digo priko godišća, kad je bonaca.

Niki koji su imali boju i siguriju kuću držali su nju i arte za lovit i drugi armiž od gundule, a undar je tun bilo štego sudih za parićat jist i kake kavalete za na njih vrc stramac i štego robe za leć. Tun bi se na prhanj parićalo pečene ribe, popara, isfrigala koja zdrča iz kogoja, a ako je bilo depju, odnilo bi se na peškariju. U kućicu je uvik vonjalo po moru i ribi.

Što je bilo bližje Luci, oli ako je vala bila veća, tadar je uzamore bilo više koja kuća i više barakah, a i čejad su učešće dohodili tamo stat. Tun se moglo doć iz Luke i zbarkum na vesla oli naidro. Te su kućice bile sigurije pa je bilo u njima više stvarih i komoda.

5. POĆ U FRAJU

Danas rić fraja znači ništo bogato di se ji, pije i uživa u društvu. Reće se: *Ja što ćemo zafrajat!* Tadar je tako to stvarno i bilo. Ipunto zafrajat. *A kako?* - reće kogo od mlajih štilacah. Sad ćete vidit.

Kako je undar to izgledalo *poć u fraju?*

U ono doba poč u fraju znaćilo je organizirat izlet u čigovu kućicu vanka i tamo parićat za jist

Ode se dohodilo u fraju (prima Torcu)

i pit i nakon tega kantat i smijati se. To je ustvari bilo druženje, oli prijatejah, oli prijatejicah, a i mišano društvo. Jer takega druženja po Luci ni bilo nego je valo hoditi vanka.

Ode se frajalo (Žuvan dolac)

Već smo govorili da ga vanka u kućicu ni bilo ni vele sudih, ni pošade, ni špahera, ni katridih, niti ikake hrane i pića. Znači, najpotribnije je tukalo doniti sobum, a drugo kako ispade.

Taka situacija je otvarala veliku radost od izleta. A osim tega, largo od starijih, mladi će se molati i snahoditi kako znaju. U temu snahodjenju bilo je puno uživanja.

Valo je vazest ogotu oli tovara i prima dogovoru odniti sobum što tribuje. Koju staru teću i još koji sud i malo pošade. A što se tiče hrane tamo je tukalo parićati hrstule, pogače, koju pršuratu valo je obavezno svariti zeje, a undar ispeć malo ribe (ritko mesa, jer je bilo skupo).

Ploča - trpeza u dvor (Potirna)

Kad se tamo došlo svi su se ćapali posla. Kogo je uredi di će se variti, kogo je iša ubrat zeja. Valo je doniti drva. Valo je zamisiti malo muke za učiniti hrstule i pogače. U temu se valo snahoditi, ako ni bilo kako se hoće. To je davalo još više čara toj hrani a bilo je i smiha kako je dobro ispalo. Popravo, svi su bili od tega raspoloženja ogladnili pa je sve bilo lipo za jist. Znalo se na

ploču od kamena činiti lazanje, hrstule. Svi su jili i pili iz istega suda. Ako ni bilo perunih za sve, učili bi se od bora.

U temu, svak je odgovara za svoje jiče kojega je čini, pa su digo i pale kritike, više radi smiha. A slako bi znalo lipo ispasti pa se svo izilo. Vina ni falilo, a voda u gustrinu je, već smo rekli, bila studena.

Dvor di se frajalo (Njivica)

A undar nakon tega je došlo i do pisme. Kogo, koji je tun blizu prohoditi, ču bi da iz kućerca dohodi pisma od punih grlah, a nakon tega bi se ču smih i govor. Ti je zna da je u tu kućicu kogo doša u fraju i un bi produži daje. Jer ni se volilo da kogo ometa raspoloženje ovih što su frajali i već bili na vrhu zanesenja.

Kako se išlo prima večeri tako je

umor nadjačava. Kogo je malo vrga soka, a kad se mislilo počat, opet je valo sve pokupit što se donilo. Jedino bi osta stog pepela i ništo hrane za manguce.

Mlaji će reć da je to bilo bez veze i primitivno. Jer danas u vikendicu se donese s autum svega i parićaje kako u restoranu. Naždru se i napiju svi i nakon tega ležu, pusti se mužika i televizija, a priko mobitela se prinosi događaj uz roditejsku kuntrolu i savit.

Ali ni stvar u temu. Najboja zabava i fraja je kad duša uživa, a to vaja movit, što ni lako ako je svega i na komodu. Duša se probudi kad je čovik u svojemu društvu i kad se počme snahodit u oskudici i priprekama. Undar duša zavlada i cilo društvo je duševno «drogirano».

Taki događaj ostane u čoviku kako uspomena koja nikad ne nestane. Tako i danas kad se mi stariji nađemu prid starum ostavjenum kućicum koja propada u zdrači i neredu, odma vidimo sliku i čujemo glase iz jedne odavna fraje.

6. U DOBA RATA

Kuće vanka su užale uvik dobro doć kad se u prošlosti u mistu događala velika nevoja i ni se moglo stat doma. To je bilo najviše u doba svitskih ratih, oso-

Kutišće u gori di se stalo u ratu (Vrbovica)

bito drugega, kad je u mistu bila neprijatejska vojska, bumbardiranja iz zdraka i mora .

Odeka ćemo opisat baš to vrime u drugemu svitskemu ratu, kad su po mistu padale bumbe i kad su se nikoliko putih vodile i ratne operacije. Najveću strahu za život tun su činili brodi i avijuni, koji su bumbardirali misto, što je pritilo uništenju i čejadih i kućah.

Tadar su čejad od straha bižali iz mista i živili u bilo kake kućice vanka i nastane. Tadar su one male, mizerne kućice bile dom za cile famije. Tun se ni stalo na jedan, dva oli tri dana, nego na misece. U taku malu kućicu užalo je stat 5-10 čejadih. I starijih i dice. A ako je bila veća kuća oli nastan, undar je tun stalo više famijah, više nego je bilo moguće. To zato jerbo se smatralo da je to za niko vrime, za kojigo dan, pa da će se čejad vratit doma. Ali visti, koje su dohodile iz Luke, nisu davale nadu za to, pa bi se tamo ostajalo misecima. Do iscrpjenja, jer ni bilo

Kutišće di se stalo u ratu (Vrbovica)

šta za jist, ni di spat, ni uređivat se, ali drugo ni bilo kamo. Tun su bila i živina, tovari, mazge, koze, kokoši. Jedino što se moglo okolo poč išćat zeje, kumpire, i

drugo što je bilo. Bilo bi se štogo i zakopalo i pobralo. U ove kućice se i rađalo, a i umiralo.

Unutrašnjost prostorije di se spalo

I teza je u ratu dobro došla

a ni tišćit, varit rakiju, ni kupovat, ni hodit u crikvu, ni poč u likara, ni putovat. Sve što se dogođalo bilo je u te male kućice i oko njih.

Ko je to nadoživi s nostalgijum i jubavi gleda danas na ta kutišća u kojima je sprove teške dane, ali da ni bilo njih, kud bi? Te dane su Lučani živili svakako gore nego su to recimo živili prin 2-3 hiljade godišć naši pridhodnici Iliri u ovake slične kućice, ali s većim kunforum i s obilatim jićum.

U ovu kuću jih je puno stalo (Gudulija)

Ni bilo ni sudih, a sviće su bile ulenice. Varilo se na tripije oli između dva kamena. Sve su teće i vapori bili probužani pa bi se stilo bokun krpe i to bi držalo vodu i kad se u nju varilo.

Digo se hodilo doma štogo donit hrane, ako je je bilo u konobu, ali ni tega bilo vele, pa se jilo sve što se moglo jist. Črvive smokve i rogači, sočivo, gruda, pogača (ako se našlo muke), donabokun pajke od rogačih.

A undar, kad se je opasnost smirila, bilo bi se vratilo doma do nove uzbune. Interesantno je da se minjalo postojbinu unde di bude više čejadih u susistvo. Va reć da je svaka famija raspolagala po više ovakih kućica, a digo se išlo i u rodbine.

Dogođalo se da se je morala ostar vanka depju, pa bi se zapusti posal u Luku. Ni se moglo torkulat

7. NASTAN

Ustvari, to je bila malo veća kućica, recimo 3x4, a i više, koja je bila podiljena nadva dila. Jedan dil je pristavja kako komin u kojim je bi prhanj, trpeza i škameli. Un je u dilu kuće odma di se ulize. Drugi unutrašnji dil, di je bila i mala punistrica, koji je bi ograđin od komina kakumgo travaturum, služi je za spat.

Tun je bi inkartan mir a gore plafun od dasakah. Na miru je visi koji svetac.

Uz kuću je osim gustrine i vintrijolača bilo još tezah i štalah za živo, koze, kokošinjac, a za zahod je služi ograđeni handuč, koji je bi malo podaje i u kojega se stalno navržiiva šušanj. (Kogo je uža stogo učinit i od dasakah). Na drugu bandu je bilo učinjeno za oprat se, a malo daje fugun za štogo ispeć. Sve skupa je ovo bilo povezano s velikanim dvorum po 20-30 metrih. U dvor je bilo obično veliko stablo od mindela, a iza kuće trstika, slive i kojigo čempris, koji su odavali iz larga da se tun žive.

Ostaci stanih Grizunovičah (Kovnici)

Zašto se dohodilo i stalo nastan? U largoj prošlosti nastan se živilo najviše radi fatige. To je bi slučaj kad je kogo ima stado ovacah i kozah i od tega je živi, pa je mora tamo stat di je ima toro. U Blato se išlo od sveca oli službeno. Iz tih vrimenah na pameti su nam Orebovi stani, Žuvelića stani, Boškovi stani, Vlašića stani i pusti drugi po njivicama i pojima, koji su ustvaru bila njihova postojbina di su živili. Kašnje su u doba Luke oni bili napušćeni i ritko su se više obnovili. Uza dovnje bande, di se puno rilo, nastan su se držali i arti za štogo ulovit.

Ali s vrimenum kad se više ni živilo od poljoprivrede, živit nastan je sve više poprima kako život u prirodi, samoći, bez civilizacije. Ko je moga tako živit? Oni koji je obožava prirodu i moga živit u oskudici, bez plaće, largo od svita, u drugemu vrimenu, svitu i prostoru oli skraćeno rečeno: vraćanje u iskon naših pokojnih starih koji su najviše vrimena ipunto sproveli vanka.

To je bi gust. Largo od doma. Živit oskudno, ali ništa ni falilo. Ritko bi se hodilo u Luku. Samo da se dobavu kojego potrebe, a undar opet nazad. Priko dana se štogo i fatigalo, jer se moglo nač što činit. Još ako je bilo okolo lozje, masline, trap, pa ako se stilo šaku boba, biži.

Jedan još živi stan (Preturov privor)

Tun su uživali bit i stariji i dica. Bilo je gust spat po noći. Priko dana bi iša kogo i u valu za štogo ćapat, kogo bi fatiga kolo zemje, kogo je uređiva u kuću i parićava za jist.

Čejad bi stali po setemane, a kogo i misece, osobito liti, jer se undar do prin, recimo 50 godišć, ni vele fatigalo u poduzeća. Ali, najveći gust je bi zimi, dokli je dažjilo i puhalo. Oganj gori, toplo, a vanka nevoja.

Dokli nisu došli auti i tehnika.

A tadar su tako hotili štogo doživiti i oni što su bili vezani za Luku. Tadar se

stvari pojma „vikend“. Ali ritki su stari stani doživili vrime vikenda. Zato su ostavljani a počeli su se graditi moderne kuće tzv vikendice, većinom uzamore.

Ostaci jednega stana

oskudno i neuredno, jer ni bilo što se hoće, ali to jim ni smetalo. Nikima ni do kraja života.

KAKO SE VANKA GRADILO

1. KUĆICA

Dunkle bili smo rekli da digô se puno rilo oli di je bilo puno lozja, tukalo je imat kakugo kućicu. Obično 2x3 m, ali i veću. Isto tako uz kuću je valo izdubat gustrinu i do nje učinit vintrijolač.

Podboj od kamena

Za poč nagradit kućicu našlo bi se najprvo misto di će ona bit, a undar bi se išlo parićat najprvo lipo kamenje, a undar i goro i tanjo za sridnje dile mirih. Ako se je rilo, undar lipo kamenje se našlo unde di su malo debje pole, a ovo goro se nahodilo dibilo.

Tukalo je još parićat ploče za pokrit, pa učinit rožnjike, planju i podboj. Pločah je bilo di su tanje pole, koje bi se unaprid stile dezbando dokli se rilo. A moglo jih se donit od digo inđi. Za rožnjike i planju ni bilo trudno nač jer je okolo bila gora i borje. A što se tiče podboja un je moga bit i od dugega pločastega kamena, a i od min-dela oli smokve, samo ga je tukalo

Kantuni su stabili

izdilal. Podboj je mora bit duji od širine vratih i leža je na mirima što činu vrata.

To je bilo dosta za parićat, iza čega bi se počelo gradit.

Najprvo bi se na misto di mislimo gradit iskopa manji fundamenat i lipo po tunji u nje gradilo s većim grubima kamenima. Kad je bi fundamenat postavjin undar na njega se nastavilo gradit mir svukud okolo (osim di će doć vrata). Mir je bi debel kolo 50 cm i to u dvi ruke, koje su morale bit obe dvi s lipum facadum. Sve po tunji.

Važno je bilo da unde di su kantuni, tun se gradilo s većima i lipima, dujim kamenima, koji su unakrsno spajali dva mira. Dil oba dva mira što činu vrata, tukalo je gradit po zanati i stivavat kamene tako da se stu dva lipa veća kamena a priko se povežu s dugim kamenum za širinu mira, a kojega se zove *pasajica*. Tako se gradilo sve do visine čovika, a undar se je stilo *podboj* i nastavila gradit samo lastavica i to na dva kraća mira. Prima vrhu se doperavalo malo manjo kamenje.

Kad se stilo podboj nad otvor vratih i planju na dva vrha lastavice, išlo se stivavat rožnjike, na najviše 20 cm jedan od drugega. Ali tukalo je prin tega na mire, di će se rožnjici oduprit, stit kintinelu. Sve je to tukalo zbrokvama učvrstit.

I sad je još samo vajalo pokrit. I tun je tukalo to učinit po zanati, neka je u to doba kobilu zna pokrivat spločama. Najprvo je valo stit *kotale*. To su one velike ploče, koje su morale prihćat vanka mira najmanje 10 cm, da voda ne gre u mir. Oni su tako činili *strihu*. Daje, na kotale su došle isto velike ploče, a pun gore sveto

Ode je bilo lipega kamenja (Oboja glava)

manje, koje su se zvale *površnice*.

I tako je to išlo do vrha di je planja i di su se spojile ploče od obedvi vode. Priko spoja stile su se konalice i učvrstile spastum.

Na kraju bi se po pločama poškropilo malo vode da se vidi jeli digo teče. I tako je kućica bila parićana za u nju stat. Istina, tukalo je stit vrata, pa unutra digo inkartat, što je ovisilo od temu

Konal za vodu iz naplova za gustrinu

Podboj od drva (smokve)

zašto će služiti, jeli za stat oli samo držat travu, alat, robu i sl. Kasnije se unutra uređivala prima potribi.

Postavjeni podboj na vrata

Kad se stavju rožnjiki u svakemu pokrivanju tuka pazit da na njih ne kapje, jer će undar prin uzagnjit

Kako je obično uz kuću dohodila i gustrina, valo je još učinit konal da voda iz naplova gre u gustrinu, priko bulte.

2. GUSTRINA

Gustrina je morala bit tiščac kuće, obično uz mir di je lastavica. Sad, kogo bi gradi prvo kuću pa gustrinu, a kogo obratno. Uglavnemu se to gradilo u isto vrime.

Za iskopat, recimo metar dubine, valo je izahvat kojugo polu i po mogućnosti nač kakigo kotac, da voda bude studenija. U ono doba isto se užalo minat i to ščrnim prahum, ali to je valo znat kako učinit da mina ne izvrže vanka kroz bužu, pa ništa ne bi diglo.

Pucal od gustrine di se vidi volat i pleća

gustrinu. Obično se te mire odma inkartalo s finum pastum od klaka i črvnja tako da gustrina bude stanja.

Recimo da je to bi lašnji dil posla, jer je tukalo da se iznad mirih učini volat od kamenih, zaradi bulte, jer undar ni bilo cimenta. Isto tako valo je učinit pucal. Za to se zvalo meštra. Ali i to su niki stariji doma znali učinit.

Spominjali smo i onu vrst kućicah koje su pokrivene na jednu vodu. One su nagrađene tako da nimaju lastavicu nego je jedan višji mir, a to je obično bila jedna jača visoka meja i sumpra njoj, najdaje 2 metra, jedan bašji mir i na to dođu rožnjici i ploče. To se s jedne bande zatvori sasvim s jednim mirum, sve do rožnjikih, a zdruge je otvor za vrata uza višji mir, a uz bašji mir se malo zatvori.

I tako kad se iskopalo najmanje jedan metar u dubinu a širine (ako se uračunaju i obložni miri) najmanje 2,5 metra, undar je počelo građenje. Vajalo je najprvo obložiti jamu s mirum na jednu ruku od većih kamenih i učvrstit spastum od črvnja i klaka. Iznad, u vitru vajalo je još podignut tvrdi mir u dvi ruke da bude bar jedan metar visok. Ni se jadno hodilo u dubinu radi smokve da žilama ne probije

Provat ćemo ode malo ćarije opisat kako se je to čini volat za bultu.

Najprvo je valo gledat da volat bude priko užjega dila gustrine. Tadar se na vrh dva suprotna mira gustrine namistilo po dva-tri velika plitka kamena koliko je potriba za dujinu mira i nagnut jih malo prima jami. Ti kameni se zovu *pleća*.

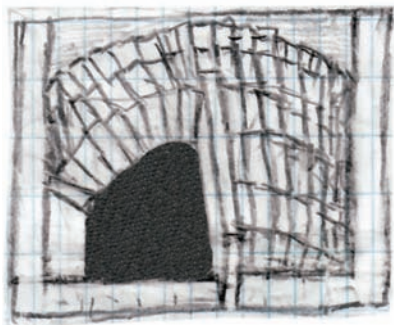
Valo je i parićat šeste od drva za gradit na njih volat od plećah do plećah. Kad je to bilo učvršćeno, undar se od svakega pleća pun gore, priko šestih, počelo stivavat već parićano specijalno tanjo i malo dujo kamenje i

uz pomoć paste od klaka i črvnja učvršćivalo. Kad se došlo do vrha volta, valo je u nje stit zadnji kamin *klin*. Tako se ponavjalo toliko redih dokli se ni popunilo cili otvor gustrine, osim....

E, ali valo je ostit otvoreni volat unde di će doć pucal. Pucal se gradi obično u kantun od gustrine (ali moga je bit i po sridi). Na to misto volat je hodi samo s druge bande. Ali, da bi to stalo, valo je stavit pleća na vrh pucala. To je bi jedan dugi kamin koji je s jednim krajum uliza u već nagrađeni volat, a zdruge bande je uliza u mir od gustrine. Na ti način cila konstrukcija je bila između sebe tvrdo postavjena.

Tukalo je malo više pratike kad je pucal bi po sridi gustrine, jer tadar je volat hodi sobe bande do pucala, koji je undar drža volat umisto klina.

I tako, kad se kroz koji dan pasta ošušila, kroz otvor di će doć pucal, kalalo se unutra za dignut šeste.

Skica konstrukcije volta i plećah

Ostaci jadro stare gustrine (Torac)

Vera na pucalu

Ostalo je još da se dodaju okolni miri do visine bulte i u ti prostor na volat pupuni s grubim manjim kamenima i paka po temu stu ploče s malo paste. Valo je za uspet se na bultu učinit i jedne male skaline, a na misto di je osta otvor pucala tukalo je nadogradit i stit veru. Iza tega valo je s konalicama spojiti da voda od naplova pada na bultu, koja bi kroz 2-3 buže na pucalu hodila u gustrinu. Da ne ulize koja beštija kroz te buže stavilo bi se u njih bokun suhe zelenike oli vrisa. Još je valo

učiniti pokrivo za pucal i čekat prvi dažj.

Još je obavezno uz gustrinu hodi vintrijolač. To je bila, kako kamenica, koju se činilo od kamenjah i paste da može bit stanja. U njega se u stajun polivanja činilo vintrijolu za polit lozje.

Ma znam da ovi moj opis neće kobilo moć alavija razumit jer sve ovo vaja, ne samo vidit uživo, nego i nagradit, što ne virujim da takih još u Luku ima puno. S vrimum će i oni počat i način takega gradjenja će se zauvik zaboravit.

3. DVOR I OKOLIŠ

Dvor ispid kuće zavisi je od veličine kuće. Tako nastan je bi najveći dvor koji je bi okružin s mirum, dokli ispid onih malih kućicah, dobota dvora ni ni bilo nego samo malo poravnati pristup.

Ako se kućica gradila di je strmo, undar je tukalo ispid kuće podignut meju

Šator od češvine ispid kuće

na visinu razine kuće, to nasut i još podignut mir bar po metra da to bude rub dvora koji je bi širok dva-tri metra.

Nasrid dvora tukalo je nač malo debju veliku ploču najmanje široku 70 cm i to bi se postavilo u dvor da bude to trpeza. Uz mir od kuće bi bi se nagradi fižul, oli stile klupe od velikih dugih kamenih.

U doba kad se tun ostavalo undar su se mladići zabavjali s

gradenjum pristupa dvoru, učinili kojego skale, pa di će stit živo, pa još štogo što bi služilo kad se duje ostaje. A undar su okolo kuće gradili visoke picune, vrtujke, ulipšavali meje da kogo ne pade, itd.

Liti bi se u dvoru učinilo šator od granja češvine, tako što se zabolo dva stadarca ispid dvora i na njih stilo raje i po njima granje. Kad je kasnije naresta mindel oli riđe, loza, više ni bilo potriba šator.

I još vaja reć da se okolo kuće znalo usadit puno cvića.

EPILOG

I dokli gledamo danas okolo kutišćah krcato arcizih, modrih i bilih, duplih i injulih, pa puste modre i bile lale, svesvete, čunkeje, jubice... znamo da tun više *niko ne dohodi*. A unde di su te kućice garnirane su po malo betuna, kupah, plastike, salonita ... senjal je da digo još tun *kogo dođe*.

Ostaci prošlosti (Žuvan dolac)

A unde di više ni ni cvića ni ništa od tega što smo nabrojili nego samo ruševina s gošćicum i zanoveti, di pristup čuva kupina i tetevika i di stražaru bori, to pripada povisti.

Svrimum će to sve počat u povist oli nestat, a nadvladat će nove moderne vikendice do kojih će hodit ceste i po njima auti. Sve što se temu nađe na putu i bude zasmetalo, bit će zbuldožerum izbrisano iz lica zemje i nestat u betunu.

Kućice u Vrbovici danas

Pa i oni koji bi hotili imat vanka kaku kućicu po uzoru na one stare od kojima je bilo ričih, isto više neće jih gradit da budu onake kake su bile te stare. Jer to bi već bila bespotribna imitacija. Jer može se su malo truda nagradit kaku malu kućicu, recimo 2x3, koja će bit od bojoga matrijala, sigurija od miših

i drugoga beštijana i misto di se isto čovik može opustit kako je to užalo bit poprin. Razlika je u temu što kad ga je voja može sautum skočit do tamo i nazad i danas su druge zabave privlačnije.

Vaja bit realan, jer danas digo su ceste i može se doć sautum, di se može dopremit matrijal kaki se želi, kad je tehnika građenja toliko usavršena s makinama i matrijalum da to gre brzo, di je struja, voda i kanalizacija cine, undar je podignut pravu modernu kuću, koju zovu vikendica* moguće svakemu koji zarađije. To se danas čini uglavnemu uzamore, po valama. Svak hoće komod i moderno živjenje i uživanje, pogotovo novi, mladi naraštaji.

Današnja kućica vanka (Sprtišća)

I neka je tako, isto ostaje još jedna dimenzija razmišjanja, koja otkrije u čoviku i duhovno, kulturno-povisno vridnovanje. Tako se može poznat i otkrit ono duhovno i matrijalno, što je prohoduć kroz prošlost došlo i očuvalo se do naših dan, do danas, i što čini naše *zavičajno kulturno dobro*. Tako *dobro* priznaje cili kulturni svit.

Jeli ima Lučanih koji cinu našu lušku povist, koji poštuju trud naših pokojnih starih i njihov život i koji se čutu njihovi slidbenici koji su prin više od 200 godišć izabrali da živu na ovim bokunu zemje što zovemo Luka?

Meje, stari puti, kućice i gustrine vanka su ipunto virodostojni i siguri svidoci te naše luške prošlosti, koji su do danas sve to prošli i stoju ispid nas. Zato

* kogo ove vikendice iznajmije priko lita strancima pa one imaju svoje opravdanje u egzistencijalnemu smislu ričih

ukažimo i drugima Lučanima, a osobito mlajima to naše *dobro* da ga oni čuvaju i dohranu novima naraštajima Luke, a nikako uništavat.

Ako za ništa drugo, to nam bar može bit turistiška ponuda, koju se danas sveto više u svitu pokazije.

***

Ipunto na slidu ovega epiloga vajalo bi da se i Lučani prikjuču Inicijativi za zaštitu naših mejah, kućicah, starih putih i drugih obilježjih, koji se nahodu vanka Luke iz povisti života Lučanih. Autori ove Inicijative pridlažu Ministarstvu kulture RH da odma parića za Hrvaski sabor za usvajanje ZAKON O ZAŠTITI SUHOZIDA I SUHOZIDNE GRADNJE KAO MATERIJALNOG KULTURNOG DOBRA.

